

This eChok volume of
Deuteronomy
Volume 1

is Dedicated in honor of
**Lilian and Nathan
Haber**

*Dedicated by
Amy and Jimmy*

TORAH

תורה

יכין בקריאת ארבעה פסוקים אלו שהם כנגד ד דמילוי יוד דשם ב"ן להשאר בו הארה מתוספת הרוח משבת שעברה

ז אַתְּפָנּוּ וְטוּלוּ לְכוּן וְעוּלוּ
לְטוֹרָא דְאַמְרֵי וְלִכְל
מְגִירוֹהִי בְּמִישְׂרָא בְּטוֹרָא
וּבְשִׁפְלָתָא וּבְדְרוֹמָא וּבְסִפְר
יִמָּא אַרְעָא כְּנַעֲנָא וְלִבְנֵן עַד
נְהָרָא רַבָּא נְהָרָא פְּרָת: ח חֲזִי
דִּיהִבִּית קְדָמִיכוּן יְת אַרְעָא
עוּלוּ וְאַחֲסִינוּ יְת אַרְעָא דִּי
קִים יִי לְאַבְהֶתְכוּן לְאַבְרָהָם

ז פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־
כָּל־שְׂכֵנֵי בְּעֶרְבָה בְּהַר וּבְשִׁפְלָה וּבְנֹגֵב
וּבְחוּף הַיָּם אַרְץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבָּנוֹן עַד־הַנְּהַר
הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: ח רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם
אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְדוּהָ לְאַבְתֵּיכֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק

(7) Turn and journey, and come to the mount of the Emmerite, and to all its neighboring places, in the plain, at the mountain, and in the lowland, and in the south and by the sea shore, to the land of the Canaanite, and to Lebanon, to the great river, the Euphrates River. (8) See, I have set the land before you; go in and possess the land which the Lord promised to your fathers, Avraham,

RASHI

רש"י

(7) **Turn and journey** — *This was the way to Arad and Chormah.* — *This is to be understood literally. And to all its neighboring places* — *Ammon, Moav and Mount Seir. In the plain* — *This refers to the plain of forest. At the mountain* — *This is the king's mountain. And in the lowland* — *This is the lowland of the south. And in the south, and by the sea shore* — *Ashkelon, Gaza and Caesarea, etc., as is stated in Sifrei. To the great river [the Euphrates]* — *Because it is mentioned [in association] with the Land of Israel, it is called "great." A parable: A king's servant is [considered] a king. Associate yourself with a captain and people will bow down to you; attach yourself to an anointed (a distinguished) person and you become anointed (distinguished) yourself (Shavuot 47b).* (8) **See, I have set [the land before you]** — *With your own eyes you see: I do not tell you this by guessing or hearsay (Sifrei). Go in and possess [the land]* — *There is no one who will contest the matter, and you will not need to wage war. Had they not sent the spies, [but had trusted in God's word,] they would not have needed weapons of war (Sifrei.) [The land which the Lord promised] to your fathers* — *Why, in addition to saying "your fathers," does he also mention their names: Avraham, Yitzchak, and Yaakov?*

(ז) פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם. זוֹ דֶרֶךְ עָרַד וְחֹרְמָה: וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי. כְּמִשְׁמַעוֹ: וְאֶל כָּל שְׂכֵנָיו. עֲמוֹן וּמוֹאָב וְהַר שֵׁעִיר: בְּעֶרְבָה. זֶה מִישׁוֹר שֶׁל יַעַר: בְּהַר. זֶה הַר הַמֶּלֶךְ: וּבְשִׁפְלָה. זוֹ שְׁפֵלַת דְרוֹם: וּבְנֹגֵב וּבְחוּף הַיָּם. אֲשֶׁקְלוֹן וְעֵזָה וְקַטְרִי וְכוּ' כּדָאִיתָא בְּסִפְרֵי: עַד הַנְּהַר הַגָּדֹל. מִפְּנֵי שֶׁנִּזְכַּר עִם אַרְץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאוֹ גְדוֹל מִשַׁל הַדְּיוּט אוֹמֵר: עֶבֶד מֶלֶךְ - מֶלֶךְ. הַדְּבִק לְשַׁחֵר וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ; קָרַב לְגַבֵּי דְהִינָא וְאִידֵהוּ: (ח) רְאֵה נָתַתִּי. בְּעֵינֵיכֶם אֲתֵם רוֹאִים אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם מֵאֲמֵד וּמִשְׁמוּעָה: בָּאוּ וּרְשׁוּ. אֵין מַעֲרַעַר בְּדַבָּר וְאֵינְכֶם צְרִיכִים לְמַלְחָמָה אֱלוּ לֹא שִׁלְחוּ מַרְגְּלִים לֹא הָיוּ צְרִיכִין לְכָלִי זֶין: לְאַבְתֵּיכֶם. לְמָה הַזְכִּיר שׁוֹב לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב? אֵלָא אֲבָרָהָם

לִיצְחָק וְלַיַעֲקֹב לְמַתָּן לְהוֹן
וְלַבְּנֵיהוֹן בְּתַרְיֵיהוֹן: ט וְאִמְרִית
לְכוּן בְּעֵדְנָא הֵהִיא לְמִימְרָ לִית
אַנָּא יְכִיל בְּלַחוּדֵי לְסוּבְרָא
יְתַכוּן: י יִי אֱלֹהֵינוּן אֲסַגִּי

וְלַיַעֲקֹב לְתַת לָהֶם וְלִזְרַעֵם אַחֲרֵיהֶם:
ט וְאִמַּר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לְאִמֹר לֹא-אוּכַל
לְבַדִּי שְׂאת אֶתְכֶם: י יְדוּהָ אֱלֹהֵיכֶם הַרְבֵּה

Yitzchak, and Yaakov, to give to them and to their seed after them. (9) And I spoke to you at that time, saying, I am not able to bear you alone. (10) The Lord

RASHI

Avraham is worthy [of the promise] by himself, Yitzchak is worthy by himself, Yaakov is worthy by himself (see Sifrei). (9) And I spoke to you at that time, saying —

What is the meaning of לאמר? Moshe said to them: Not by my own accord do I tell you [that I am not able to bear you], but by the bidding of the Holy One, blessed be He) (Sifrei). I am not able [to bear you] alone —

Is it possible that Moshe was not able to judge Israel? The man who brought them out from Egypt, and split the sea for them, and caused the manna to fall, and caused the quails to fly, was he not able to judge them? Rather, he said to them: The Lord your God has multiplied you — He has made you superior to and has lifted you higher than your judges, by taking the punishment away from you and placing it upon the judges [where they could have prevented your wrongdoing and did not]. Shlomoh made a similar statement: "For who is able to judge Your great people?" (1 Kings 3:9). Is it possible that he of whom it is said (1 Kings 5:11), "He was wiser than all men," should say, "Who is able to judge?" But this is what Shlomoh meant: The judges of this people are not like the judges of other peoples, for if one of the latter gives judgment and sentences a person to death, or to lashes, or to strangulation, or is partial in judgment and robs him, it is regarded as nothing; If I, however, cause a person to pay unjustly, I am liable with my life, as it is said (Proverbs 22:23), "And He robs the life of those who rob

רש"י

כְּדַאי לְעַצְמוֹ, יִצְחָק כְּדַאי לְעַצְמוֹ, יַעֲקֹב כְּדַאי לְעַצְמוֹ: (ט) וְאִמַּר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לְאִמֹר. מֵהוּ לְאִמֹר? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אֲלֵא מִפִּי הַקֹּב"ה: לֹא אוּכַל לְבַדִּי וְגו'. אֲפֹשֶׁר שְׁלֵא הִיָּה מֹשֶׁה יְכַל לְדוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל? אָדָם שֶׁהוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד אֶת הַמָּן וְהִגִּיד אֶת הַשְּׁלוֹן לֹא הִיָּה יְכוּל לְדוֹנֵם? אֲלֵא כִּף אָמַר לָהֶם: ה' אֱלֹהֵיכֶם הַרְבֵּה אֶתְכֶם, הַגְדִּיל וְהָרִים אֶתְכֶם עַל דֵּינֵיכֶם, נָטַל אֶת הָעֲנֹשׁ מִכֶּם וְנָתַן עַל הַדֵּינָיִם. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה: "כִּי מִי יוּכַל לְשַׁפֵּט אֶת עַמֶּךָ הַכִּבְדֵּד הַזֶּה". אֲפֹשֶׁר, מִי שֶׁתּוֹב בּו' וְיִחַכֶּם מִכָּל הָאָדָם", אוֹמֵר: מִי יוּכַל לְשַׁפֵּט וְגו'? אֲלֵא כִּף אָמַר שְׁלֹמֹה: אִין דֵּינֵי אִמְהָ זוֹ כְּדֵינֵי שְׂאָר הָאֲמוֹת עוֹבְדֵי בּוֹכָבִים שְׂאָם דִּן וְהוֹרֵג וּמַכֵּה וְחוֹנֵק וּמְטָה אֶת דֵּינָו וְגוֹזֵל, אִין בְּכִף כְּלוּם, אֲנִי, אִם חִיבְתִּי מִמוֹן שְׁלֵא כְּדִין, נְפֹשׁוֹת אֲנִי

אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יתכון והא איתכון יומא דין ככוכבי שמיא למסגני:

your God has multiplied you, and, behold, you are this day as the stars of the heavens in abundance.

RASHI

רש"י

them” (Sifrei; Sanhedrin 7a). (10) **And, behold, you are this day as the stars of the heavens** — *But were they that day as the stars of the heavens? Were they not only six hundred thousand? What then, is the meaning of “And, behold, you are this day”?* It means:

נתבע, שנאמר: “וקבע את קבעיהם נפש”: (י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו באותו היום? והלא לא היו אלא ששים רבוא. מהו והנכם היום? הנכם משולים כיום, קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים:

Behold, you are compared to the day, existing forever just as the sun and the moon and the stars (cf. Sifrei).

PROPHETS Isaiah 1

נביאים ישעיהו פרק א

ז ארעכון צדיא קרויכון קידית נור ארעכון לקבליכון עממיא מחסנין יתה ובהוויכון צדיאת מנכון אתחלפת והות לנוכראין: ח ואשתארת כנשתא דציון כמטלתא

ז ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים: ח ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה: ט לילי ידוה צבאות הותיר לנו שריד

בכרמא בתר דקטפוהי כערסל מכתותא במקשיא בתר דאבעיוהי כקרתא דצירין עלה: ט אילולפון

(7) Your land is desolate, your cities burnt with fire. Your land — in your presence, strangers devour it, and it is as desolate as that turned over to strangers. (8) And the daughter of Zion shall be left like a hut in a vineyard, like a lodge in a cucumber field, like a besieged city. (9) “Had not the Lord of Hosts

RASHI

רש"י

1. (7) **In your presence** — *Before your eyes, your enemies will devour it. And [it is as] desolate* — *of you, as a heritage turned over to strangers.* (8) **And the daughter of Zion shall be left** — *devoid [of its inhabitants]. Like a hut* — *that is made in a vineyard, at the time the produce [of the vineyard] is gathered, and which afterwards is left empty.* **Like a lodge** — *made in order to guard the cucumbers.* **Like a besieged city** — *Like a city which was besieged by the enemy, who erect for themselves huts around it [to hide the troops], and afterwards [after*

(ז) לנגדכם לעיניכם יאכלוה אויביכם: ושממה מכם כנחלה הנהפכת לזרים והוא שממה מבעליה. כף תרגם יונתן (ח) ונותרה בת ציון ריקנית. כסכה שעושים בכרם בעת הבצירה ואחר כך נותרת ריקנית. כמלונה שעושין לשמר קשוואין. וכעיר נצורה בעיר שצרו עליה אויבים ועושין להם סבות

כַּמְעַט כְּסֹדֶם הָיִינוּ לְעִמְרָה דְּמִינוּ: וְשָׁמְעוּ דְּבַר־יְדוּהָ מוֹתֵר טוֹבִיָּה דִּי צְבָאוֹת
 אֲשָׁר לָנָא שִׁיזְבָּא בְּרַחֲמוּהִי קִצְיֵי סֹדֶם הָאֵינּוּ תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִמְרָה:
 אֵת עֲמָנָא חוֹבִין דְּכָאֲנָשִׁי
 סֹדֶם פּוֹן אֲבָדְנָא וְכִיתְבֵּי עִמְרָה אֲשֶׁת־צָנָא: י קבילו פתגמא די שלטונא דעובדיהון בישין כשלטוני
 סֹדֶם אֲצִיתוּ לְאוּרִיתָא דְּאֵלְהָנָא עֲמָא דְּעוֹבְדֵיהוֹן דְּמִן לְעַם עִמְרָה:

left us a remnant, we would soon be like Sodom; we would resemble Gomorrah.” (10) Hear the word of the Lord, O rulers of Sodom, give ear to the law of our God, O people of Gomorrah!.

RASHI

רש"י

the siege], forsake them and leave. (9) Left us a remnant — by His mercy, not because of our merits. We would ... be like Sodom — All of us would be destroyed. (10) O rulers of Sodom — Princes whose deeds are like those of Sodom.

ואחר כך מניחין אותם והולכין: (ט) הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד מֵרַב רַחֲמֵיו, וְלֹא בְּצַדִּיקוּתֵינוּ. כְּסֹדֶם הָיִינוּ כְּלָנוּ כְּלִים. (י) קִצְיֵי סֹדֶם שְׂרִיָּה שְׁמַעְשֵׂיהֶם כְּסֹדֶם.

WRITINGS Psalms 44

כתובים תהלים פרק מד

טז כָּל־הַיּוֹם כָּל־מַתִּי נֶגְדִי וּבִשְׁתַּ פָּנַי כְּסַתְנִי: יז מְחַרְף וּמְגַדֵּף מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: יח כָּל־זֹאת בְּאֵתְנוּ וְלֹא שְׁכַחְנוּךָ וְלֹא־שָׁקַרְנוּ בְּבְרִיתְךָ: יט לֹא־נָסוּג אַחֲרָיִם לִבְנוּ וְתַטּ אֲשִׁרְנוּ מִנִּי אֶרְחֹךָ:
 טז כָּל יוֹמָא כְּסוּפֵי לְקַבְּלֵי וּבְהַתַּת אִפֵּי חֲפַתְנִי: יז מִן קָלָא דְּמַחְסַד וּמְגַדֵּף מִן קִדְּם בְּעַל דְּבָבָא נְקִים נְקַמְתָּא: יח כָּל דָּא עֲרַצַּת יִתְנָא וְלֹא אֲשִׁלְיֵנְךָ וְלֹא שְׁקַרְנָא בְּקִימְךָ: יט לֹא זָר פְּלִיג וְזוֹחוּחִית לִבְנָא וְאֵת אֲסִיתָא אֲסִתְרָנָא מִן תְּרִיצַת אֶרְחֹךָ:

(16) All the day is my humiliation before me, and the shame of my face has covered me, (17) Because of the voice of the one who taunts and blasphemes, before the enemy and the vengeful. (18) All this has come upon us, yet we have not forgotten You, nor have we been false to Your covenant. (19) Our heart is not turned back, nor have our feet swerved from Your path.

RASHI

רש"י

(19) Our heart is not turned back — to cause our feet to swerve from Your path.

Mishnah Pesachim, chapter 10

משנה פסחים י

(1) On Pesach eve close to *Minchah* [time], a man may not eat until night falls. And even the poorest person in Israel may not eat unless he reclines [as a sign of freedom]. And they [the charity officials] may not provide him with less than four cups of wine; even [if he is so poor that he normally receives] from the charity plate [but did not receive wine, he must purchase it himself — *Tiferet Yisrael*]. (2) They poured [lit., mixed] for him [the head of the household] the first cup — the School of Shammai say, He recites the blessing for the day, and afterwards he recites the blessing for the wine; while the School of Hillel say, He recites the blessing for the wine, and afterwards he recites the blessing for the day. (3) They then set [vegetables] before him, he dips the lettuce until he comes to *parperet ha-pat* [the eating of the *matzah*, i.e., one may not eat anything between the vegetables and the *matzah*]. They set before him *matzah*, lettuce, *charoset*, and two dishes, even though the *charoset* is not an obligation. Rabbi Eliezer the son of Zadok says, It is an obligation. And in the Temple they would set before him the body of the Pesach sacrifice. (4) They poured for him [the] second cup, and here the son asks his father. And if the son does not have knowledge [to ask], his father teaches him: “How is this night different from all [other] nights? For on all nights we eat *chametz* and *matzah*, this night is all *matzah*. For on

א ערבי פסחים סמוך למנחה, לא יאכל אדם עד שתחשך. ואפלו עני שבִּישְׂרָאֵל לא יאכל עד שִׁיֶּסֶב. ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין, ואפלו מן התמחוי: ב מזוגו לו כוס ראשון, בית שמאי אומרים, מברך על היום, ואחר כך מברך על היין. ובית הלל אומרים, מברך על היין, ואחר כך מברך על היום: ג הביאו לפניו מטבל בחזרת, עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרסת ושני תבשילין, אף על פי שאין חרסת מצוה. רבי אליעזר ברי צדוק אומר, מצוה. ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח: ד מזוגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו, מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה

בנו עובדיה מברטנורא

א ערבי פסחים. סמוך למנחה. קודם למנחה מעט כמו חצי שעה. בתחלת שעה עשירית דתמיד קרב בתשע ומצה והוא זמן המנחה, וקודם למנחה חצי שעה הוי בתחלת שעה עשירית: לא יאכל אדם. כדי שיאכל מצה לתאבון משום הדור מצוה. ולחם פשיטא דלא מצי אכיל דחמץ אסור ממש שעות ולמעלה. ומצה נמי הא אמרינן בירושלמי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו. ולא נצרכא אלא לשאר אוכלין שלא ימלא כרסו מהן: עד שיסב. במטה ועל השלחן כדרך בני חורין: ולא יפחתו לו. גבאי צדקה המפרנסים את העניים: ואפילו. הוא מתפרנס: מן התמחוי. דהיינו עני שבעניים דתנן במסכת פאה מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי: מארבעה כוסות. כנגד ארבע לשונות של גאולה שיש בפרשת וארא, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי: ב מברך על היום. בתחלה קידוש היום ואחר כך בורא פרי הגפן, שתחלה קדש היום ואחר כך בא היין, וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: מברך על היין. תחלה. והוא הדין למקדש על הפת. שהיין או הפת גורמים לקידוש היום, שאם אין לו יין או פת לא יקדש: ג הביאו לפניו הירקות כדי שיכיר תינוק וישאל, לפי שאין דרך להביא ירקות קודם סעודה: מטבל בחזרת. לאו דוקא חזרת, דטבול ראשון זה הוי בשאר ירקות, אלא אם אין לו שאר ירקות מטבל בחזרת במקום שאר ירקות. ולשון מטבל אוכל. ולפי שכל אכילתן על ידי טיבול היתה קרי לאכילה טיבול. ומיהו טיבול זה לאו בחרוסת הוא, מדקתני לקמן הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת, מכלל דעדיין לא הובאו: עד שמגיע לפרפרת הפת. לאכילת מצה. והא קמשמע לן שאין אכילה אחרת מפסקת בין אכילת ירקות לאכילת מצה. דקודם שיגיע לאותו חזרת של מצה שמברך עליו על אכילת מרור אוכל מצה תחלה כדכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים, מצות

all nights we eat all types of vegetables, this night *maror* [bitter herbs]. On all the nights we eat roasted, *shaluk* [stewed], and cooked meat, this night it is all roasted. For on all nights we dip once, this night twice.” According to the understanding of the son, his father teaches him. He begins with disgrace and concludes with praise, and he expounds from “An Aramean sought to destroy my father” (Deuteronomy 26:5), until he concludes the entire section. (5) Rabban Gamliel would say, Whoever has not said [i.e., explained] these three things on Pesach has not fulfilled his obligation, and these are: Pesach, *matzah*, and *maror*. Pesach, [the sacrifice] because the Omnipresent passed over [*pasach*] the houses of our fathers in Egypt. *Matzah* — because our fathers were redeemed in Egypt. *Maror* — because the Egyptians embittered the lives of our fathers in Egypt. In each generation a man is obligated to regard himself as if he came forth out of Egypt, as it is written “And you shall tell your son on that day, saying, ‘It is because of that which the Lord did for me when I came forth out of Egypt’ ” (Exodus 13:8). Therefore we are obligated to thank, to praise, to laud, to glorify, to exalt, to adorn, to bless, to elevate, and to honor Him Who did all these miracles for our fathers and for us; He brought us forth from slavery to freedom, from grief to joy, from mourning to Festival, from darkness to a great light, and from servitude to redemption. And we shall say before Him, *Halleluy-ah*. (6) Until where does he recite? The School of Shammai say, Until “As a joyful mother of children”; while the School of Hillel say,

כלו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק, ומבשל, הלילה הזה כולו צלי. שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים. ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אויב אבי, עד שיגמור כל הפרשה כלה: ה רבן גמליאל היה אומר, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן, פסח, מצה, ומרור. פסח, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה, על שום שנגאלו אבותינו ממצרים מרור, על שום שמררו המצריים את תמי אבותינו במצרים. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר (שמות יג), והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לפיכך אנו חייבין להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה, ולקלס, למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לתרות, מנגון לשמחה, ומאכל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו, הללויה: ו עד היכן הוא אומר, בית שמאי

רבנו עובדיה מברטנורא

ברישא והדר מרורים: וחרוסת. שעושים מתאנים ולוים ובטנים ושקדים וכמה מיני פירות ומשימין בה תפוחים ודבין הכל במדוכה ומערבין בחומץ ונותנין עליה תבלין קנה וקמחון כעין פתילות דקות ארוכות וזכר לקש וצריך שתהא עבה וזכר לטיט שאין חרוסת מצוה. אלא לרפואה לבטל שרף החזרת, שרע וקשה לגוף בארס: ר' אליעזר בר' צדוק אומר מצוה. זכר לתפוח שהיו יולדות שם בניהם בלא עצבוזכר לטיט: ד וכאן הבן שואל. בכל הספרים אין כתוב וכאן, אלא וכן, כמו כן בנות צלפחד דוברות (שם כז), כלומר ודין הוא שבמוציגת כוס שני יהיה הבן שואל מה נשתנה הלילה הזה כולו צלי. בזמן שביית המקדש קיים היה הבן שואל כך: מתחיל בגנות. מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועבדים היינו: ומסיים בשבח. שקרבנו המקום לעבודתו וגאל את אבותינו ממצרים: ה כל שלא אמר שלשה דברים אלו. שלא פירש טעמן של שלשה דברים הללו: ו וחזתם בגאולה. כלומר מסיים את ההגדה בברכת גאולה, ולא פירש תנא קמא למלתיה היאך מברכין אותה. ואתו רבי טרפון ור' עקיבא לפרושי

Until “The flint into a fountain of waters.” And he concludes with [a blessing of] redemption. Rabbi Tarfon says, “Who has redeemed us and has redeemed our fathers from Egypt,” and he would not conclude [with a “Blessed ...” formulation]. Rabbi Akiva says, [It is necessary to add] “So may the Lord our God and the God of our fathers cause us to reach other holidays and Festivals which come to us in peace, joyous in the building of Your city and happy in Your service, and may we eat there from the [*chagigah*] sacrifices and from the Pesach sacrifices ...” until “Blessed are You, O Lord, Who redeemed Israel.” (7) After they poured for him the third cup, he blesses over his food [Grace after the meal]. The fourth [cup of wine], he completes over it the *Hallel*, and he says over it the blessing of the song [see Gemara portion below]. Between these cups, if he wants to drink, he may drink, but between the third and the fourth he may not drink. (8) Dessert may not be eaten after the Pesach sacrifice. If [they started eating the Pesach sacrifice, and] some of them slept, they may [continue to] eat; [however,] if all of them [slept] — they may not [continue to] eat. Rabbi Yose says, If they napped — they may [continue to] eat, but if they [even only some of them] fell asleep — they [i.e., those that slept] may not [continue to] eat. (9) The [flesh of the] Pesach sacrifice after midnight makes the hands unclean [because it is then *notar*].

אומרים, עד אם הפגנים שמתה. ובית הלל אומרים, עד חלמיש למעינו מים. וחזתם בגאולה. רבי טרפון אומר, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה חזתם. רבי עקיבא אומר, כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו', עד ברוך אתה ה', גאל ישראל: ז מזוג לו כוס שלישי, מברך על מזוגו. רביעי, גומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר. בין הכוסות הקלו, אם רוצה לשתות, ישתה. בין שלישי לרביעי, לא ישתה: ח ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ישנו מקצתן, יאכלו. כגון, לא יאכלו. רבי יוסי אומר, נתנמנמו, יאכלו. נרדמו, לא יאכלו: ט הפסח אחר

רבנו עובדיה מברטנורא

למלתי. ר' טרפון אומר פותח בה בברוך ואינו חותם בברוך, מידי דהוה אברכת הפירות וברכת המצות דכולה חדא הודאה היא. ולר' עקיבא חותמין בה בברוך, לפי שמוסיף בה דברי רצוי ובקשה כן יגיענו וכו'. והלכה כרבי עקיבא: ז ברכת השיר. אית דאמרי נשמת כל חי ואית דאמרי יהלוק ה' כל מעשיך ונהגו לממרינהו לתרווייהו: בין שלישי לרביעי לא ישתה. שלא ישתכר ושוב לא יוכל לגמור את ההלל. ואם תאמר כבר משוכר הוא שהרי שתה כל רצונו בתוך הסעודה. יין שבתוך המזון אינו משכר ושלאחר המזון משכר: ח מפטירין. אני שמעתי לשון "יפטירו בשפה" (תהלים כב), כלומר, פותחין ואומרים. ורבותי פירשו, לשון הנפטר מחבירו, כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן, באפיקו מנייכו, כלומר תוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר, לא פת ולא שום דבר, גזירה דלמא אתי למיכל מן הפסח בשני מקומות, אבל לאכול דברים אחרים במקומו הראשון שרי, ובלבד שלא יעקר מחבורה זו לאכלם עם חבורה אחרת. ואית בגמרא מאן דפירש אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אפיקו מיני מתיקה, דלאחר שאכלו את הפסח אין נפטרין מן הסעודה באכילת מיני מתיקה ופירות שרגילין לאכול לקנח סעודה ואפילו במקומן, שלא יאבד טעם הפסח מפיו. וכן עיקר. וכשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן, שצריך שיאכל כזית מצה באחרונה בזמן שאין פסח ואחר אותה מצה אין נפטרין ממנה באכילת דבר אחר: ישנו כולם לא יאכלו. אם התחילו לאכול פסחיהן וישנו כולן, שוב לא יאכלו, דנראה כאוכל בשני מקומות, דמאחר שישנו הסיחו סעתם מלאכול עוד, וחשיב ליה כאכילת שני מקומות. וחומרם בעלמא הוא. והוא הדין גמי למצה בזמן הזה: ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו. ארישא קאי דאמר תנא קמא ישנו מקצתן יאכלו, ואתא רבי יוסי למימר הני מיילי אם נתנמנמו שלא נשקעו בשינה אבל אם נרדמו מקצתן לא יאכלו אלו הנרדמים לכשיעורו משנתם. והלכה כר' יוסי:

The *pigul* [a sacrifice made unfit by improper intent] and the *notar* [meat of the sacrifice remaining after its proper time] make the hands unclean. If a person recited the blessing of the Pesach sacrifice — he is exempt from [the blessing] of the [Chagigah] sacrifice. If a person recited the blessing of the [Chagigah] sacrifice — he has not exempted [the blessing] of the Pesach sacrifice; the opinion of Rabbi Yishmael. Rabbi Akiva says, This [blessing] does not exempt that one, nor does that one exempt this one.

רבנו עובדיה מברטנורא

ט הפסח אחר חצות מטמא את הידים. דהא נותר הוא מחצות ואילך ורבנן גזרו על הנותר שיטמא את הידים כדי שלא יתעצלו באכילתו. ומנלן דפסח לאחר חצות הוא נותר, דכתיב בפסח (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה, וכתיב התם ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות: **ברכת הפסח.** אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח. ברכת הזבח, אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח. וזבח האמור כאן הוא חגיגת יום ארבעה עשר. והלכה כר' עקיבא:

Gemara Pesachim 117b-118a

גמרא פסחים דף קי"ז:

[The Mishnah stated, “They poured the third cup for him. He then recites Grace after meals.] Rav Chanan said to Rava: This proves that Grace after meals requires a cup [of wine]. He said to him: [This is no proof, rather since] our Rabbis instituted four cups [of wine, in the Seder] as symbolizing freedom, let us perform a religious act with each [but you cannot deduce that it is obligatory to recite the Grace over a cup of wine]. Over the fourth [cup] he concludes the *Hallel*, and recites the Grace of song. What is the Grace of song? Rav Yehudah said: [“They shall praise You, O Lord our God” — [יהללוך]; while Rabbi Yochanan said: [“The breath of all living ...” — נשמת]. Our Rabbis taught: With the fourth [cup] he concludes the *Hallel*, and recites the great *Hallel*; Rav Chisda said: What is meant by the verse, [“O give thanks unto the Lord for He is good” — (Psalms 136:1)]? [It means,] give thanks to the Lord Who exacts man's debts by means of His goodness [i.e., through the good that He has granted to man]: The wealthy man through his ox and the poor man through his sheep, the orphan through his egg and the widow through her fowl. Rav Sheshet said, in the name of Rabbi Elazar ben Azaryah: If a person disgraces the Festivals [by doing unnecessary work on them], it is as if he engaged in idolatry, for it is said, “You shall not make any molten gods” (Exodus 34:17), which is immediately followed by, “The Feast of

מזוגו לו כוס שלישי וכו'. אמר לה רב חנן לרבא: שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס. אמר לה: ארבע כפי תיקנו רבנן דרף חרות כל חד וחד נעביד בה מצווה. רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר. מאי ברכת השיר? רבי יהודה אמר: יהללוך ה' אלהינו. ורבי יוחנן אמר: נשמת כל חי. תנו רבנן: רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול. אמר רב חסדא: מאי דכתיב (תהילים קל"ה): הודו לה' כי טוב. הודו לה', שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו, עני בשויו, יתום בביצתו, אלמנה בתרגולתה. ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המבזה את המועדות כאלו עובד עבודה זרה, שנאמר (שמות לה) אלהי מסכה לא תעשה לה. וכתיב בתריה: את חג המצות

Matzot you shall keep” (ibid., verse 18). Now, since there is the great *Hallel*, why do we recite this one [Psalms 113 through 118]? Because it [Psalms 113 through 118] includes [mention of] the following five things: the exodus from Egypt, the splitting of the Sea of Reeds, the giving of the Torah, the resurrection of the dead and the birth pangs of the Messiah. [It mentions] the exodus from Egypt, as it is written, “When Israel went out of Egypt” (Psalms 114:1); the splitting of the Sea of Reeds: “The sea saw, and fled” (ibid., verse 3); the giving of the Torah: “The mountains skipped like rams” (ibid., verse 4); the resurrection of the dead: “I shall walk before the Lord [in the land of the living]” (Psalms 116:9); the birth pangs of the Messiah: “Not to us, O Lord, not to us”, (Psalms 115:1). Rabbi Yochanan also said: “Not to us, O Lord, not to us”, refers to the servitude to [foreign] powers. Others state, Rabbi Yochanan said: “Not to us,

O Lord, not to us,” refers to the war of Gog and Magog. Rav Nachman bar Yitzchak said, [*Hallel* is recited] because it contains [an allusion to] the deliverance of the souls of the righteous from Gehennom [Hell], as it is said, “I beseech You, O Lord, deliver my soul” (Psalms 116:4). Rava lectured, What is the meaning of, “I love that the Lord should hear [my voice and my supplications]” (Psalms 116:1)? The congregation of Israel said: “Master of the Universe! When am I loved by You? When You hear the voice of my supplications.” — “I was brought low [*daloti*] and He saved me” (ibid., verse 6). — The congregation of Israel said before the Holy One, blessed be He, “Master of the Universe! Though I am poor [*dalah*] in religious deeds, yet I am Yours, and it is fitting that I should be saved.”

זוהר חדש דף ע"א.

איכה ישבה בדרך וגו' רבי לוימס הוזהר פתת: ואיכה אשית בינך ובין האשה ובין ורעה דבבו סגי תוה מן יומא דאתברי עלמא על עילא דעיטא דנחש מההיא שענתא דאתלמטא אתדחיא מקמי תרעא דמלכא ונהו כמין תדיר בין גדרין דעלמא בין אננו גדרין דאורייתא כל אננו דדשין בעקב באננו גדרין נשיד לון וי דאשכח וי דנשיד וי על דבבו בישא דאתנטיר על דבבו בישא דחות לה בהאי אשה דאתקרין אשה וראת ה' דבבו ביש נטר לה מן יומא דאתברי עלמא עד דתבר לה בתבירו למשכב לעפרא. איכה ישבה בדרך העיר רבתי עם היתה אסתכל באתון ריש כל תבה ותבה ותשכב נטירו דבבו בישא דאתנטרא על דאתתרב בי מקדשא אי"כה רעה ברישי אתון אתנטיר לה לההיא אשת חיל בתבירו בי מקדשא למשכב עפרא, הךא הוא דכתיב: פאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס תקרא למפרע ברישי אתון ל"ה בשברך איכה דאתבקת לההיא איכה רעה דא קל נחש קל מרירו דככיה ברקיעין אליו קראן איכא מסטרא אחרא קראן איכה. הךא הוא דכתיב: ואיכה אשית

תשמר. וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אגן מאי טעמא אמרינן האי? משום שיש בו תמשה דברים הללו: יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחית המתים וחבלו של משיח. יציאת מצרים, דכתיב (תהלים קיד) בצאת ישראל ממצרים. קריעת ים סוף דכתיב (שם) הים ראה וינס. מתן תורה דכתיב (שם) החרים רקדו כאלים. תחית המתים דכתיב (שם קטו) אתהלך לפניי בן בארצות החיים. חבלו של משיח, דכתיב: (שם קטו) לא לנו יי לא לנו. ואמר רבי יוחנן: לא לנו יי לא לנו, זו שעבוד מלכות. איכא דאמרי אמר רבי יוחנן לא לנו יי לא לנו, זו מלחמת גוג ומגוג. רב נחמן בר יצחק אמר: מפני שיש בה מלוט נפשות של צדיקים מגיהנם, שנאמר (שם קטו) אנה ה' מלטה נפשי. דרש רבא: מאי דכתיב (שם) אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אימתי אני אהובה לפניך? בזמן שתשמע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע. אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אף על פי שדלה אני מן המצות, לך אני ולי נאה להושיע:

בַּיַּנְדָּה וּבִין הָאִשָּׁה בֵּין סָמְרָא דָא וּבִין סָמְרָא דָא אֲשַׁתְּכָה שָׁמָּא בְּחֶרֶבֶן בֵּי מִקְדָּשָׁא וּבִקְרָא קְדָמָאָה אֲתָרְשִׁים כְּלָא לְמַנְדַּע דְּהָאֵי אִיבָּה רְעָה אֲדַבֵּיק לָהּ אִיבָּה רְעָה דְנָטִיר לָהּ מִיּוֹמָא דְאֲתַבְרִי עֲלָמָא:

Yosef Le-Chok

יוסף לחוק

Ethical Teaching:

מוסר

Sefer Chasidim, Chapter 153

ספר חסידים סימן קנג

When the angel asked Bil'am, "Why did you strike your donkey?" (Numbers 22:32) he should have replied, what sin did I commit by striking my donkey? For this was not even a case of cruelty to animals, for it did not buckle under its load, even when its leg was pressed [against the wall]. Why then, should he not have struck it? But he should have thought, perhaps it is not God's will that I curse them. For He only gave me permission to tell them the future, as it is said, "If the men have come to call you" (Numbers 22:20) — for you to tell their future. But the Holy One, blessed be He, saw that he would be happy if he were given permission to curse Israel. This is the meaning of what is said, "I have sinned, for I did not know that you stood in the way against me" (ibid., verse 34). On the contrary it would have been more logical to say that, since he did not know that the angel stood in the way, therefore he did not sin. But he meant to say, I have sinned by not paying attention to know, by not searching and investigating to discover what sin was involved. Thus we see that a

בְּלַעַם בְּאָמֹר לוֹ הַמְּלֹאךָ עַל מַה הִכִּיתָ אֶת אֲתוֹנֶךָ. הִיָּה לוֹ לְהַשִּׁיב: מַה עֹן יִשְׁ שֶׁהִכִּיתִי אֶת אֲתוֹנִי וְאֶפְלוּ צֶעַר בְּעֲלֵי חַיִּים אֵין בָּאן, שְׁלֵא רְבִצָּה מַחֲמַת מִשׁוּי גַם כְּשֶׁלְּחִצָּה רָגְלוֹ וְלָמָּה לֹא הִיָּה לוֹ לְהַכּוֹתָהּ אֶלָּא שֶׁהִיָּה לוֹ לְחַשֵּׁב שְׁמָא שְׁלֵא בְּרִצּוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁאֶקְלָלִם שְׁהוּא לֹא נָתַן לִי רְשׁוּת אֶלָּא לְהַגִּיד לָהֶם הָעֲתִידוֹת, שְׁנֹאמַר: (בַּמְדַּבֵּר לֵב) אִם לְקָרָא לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁתִּגִּיד לָהֶם הָעֲתִידוֹת וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רָאָה שֶׁשָּׂמַח אִם יִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל וְזֵהוּ שְׁנֹאמַר (שֵׁם): חֲטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נֹצֵב לְקַרְאִתִּי בְּדֶרֶךְ. וְאֲדַרְבָּא אִיפְכָא מִסְתַּבְּרָא לְפִי שְׁלֵא יָדַע שֶׁהִיָּה נֹצֵב לְקַרְאִתוֹ לֹא חֲטָא אֶלָּא כִּף אָמַר: חֲטָאתִי שְׁלֵא שְׁמַתִּי לֵב לְדַעַת שְׁלֵא פִשְׁפִּשְׁתִּי וְחִקְרַתִּי בְּאִיזָה עֹן הוּא. מִכָּאן, שִׁיָּהא אָרִים עָרוּם בִּירְאָה הוֹאִיל וּמַעֲנִיִּשִׁים אוֹתוֹ עַל שְׁאִינוּ יוֹדַע שִׁישׁ לְדַעַת וְלַחְקֹר שֶׁהָרִי לְפָנָי הַשְּׁלִיט לֹא תוֹכַל לֵאמֹר כִּי שִׁגְגָה הִיא. וְלֹא יָכַל לומר שְׁמַעִי לְשִׁלְמָה שֶׁכִּחְתִּי שִׁיַּצְאִתִּי אֶל נַחַל קְדָרוֹן:

person must be clever in his fear of God. He is punished for the fact that he does not know, for he must know and investigate. For before the Ruler [of the universe] he will not be able to claim that his sin was unintentional (Ecclesiastes 5:5), just as Shim'i could not say to Shlomoh (I Kings 2), I forgot your command when I went to the brook Kidron.

Practical Law:

הלכה

Rambam, Laws of Prayer, Chapter 12

הרמב"ם הלכות תפלה פרק יב

(1) If no *kohen* is present, an Israelite is called up to read in the Torah, and he is not followed by a Levite. If no Levite is present, the same *kohen* who read first, reads again a second time instead of a Levite. But another *kohen* may not

א אֵין שָׁם כֹּהֵן עוֹלָה יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו לְוִי כֹּלָל. אֵין שָׁם לְוִי כֹּהֵן שֶׁקָּרָא

another *kohen* may not

read after him, lest people say that he was called up because the first *kohen* was disqualified. Similarly, a Levite may not read after another Levite, lest people say that one of them is unfit. (2) What is the order of the reading? It follows after the *Shemoneh Esrei* prayer. On days when there is a *Musaf* prayer, after the Reader concludes the *Shacharit* prayer, he recites *Kaddish*, takes out the Torah scroll, and calls up people from the congregation one by one. They ascend and read in the Torah. When they have finished, he returns the Torah scroll to its place, recites *Kaddish*, and the *Musaf* prayer is said. On days when both a *haftarah* and *Musaf* are recited, it is the practice to say *Kaddish* before the reader of the *haftarah* ascends. In some places it is the practice to recite *Kaddish* after the

ראשון חוזר וקורא הוא עצמו פעם שניה במקום לוי. אבל לא יקרא אחריו בהן אחר שמא יאמרו הראשון פסול ולפיכך עולה בהן אחר. וכן לא יקרא לוי אחר לוי שמא יאמרו אחד משניהם פסול: ב כיצד סדר הקריאה בתורה אחר התפלה כל יום שיש בו תפלת מוסף אחר שיגמר שליח צבור תפלת שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקורא לאחד אחד מן הצבור ועולין וקורין בתורה וכשגומרין מחזיר ספר תורה למקומו ואומר קדיש ומתפללין תפלת מוסף. וימים שיש בהן מפטיר ומוסף נהגו לומר קדיש קדם שיעלה המפטיר. ויש מקומות שנהגו לומר קדיש אחר המפטיר:

haftarah.

DEVARIM FOR TUESDAY TORAH

דברים ליום שלישי תורה

יכון בקריאת חמשה פסוקים אלו שהם כנגד ה דמילוי הה דשם ב"ן להשאיר בו הארה מתוספת הגפש משבת שעברה

יא יי אלהא דאבהתכון יוסף עליכון כותכון אלה ומנין ויברך יתכון כמא די מליל ידוה אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלה פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

(11) May the Lord God of your fathers add to you a thousand times as many more as you are, and He will bless you, as He has spoken concerning you!

RASHI

(11) **May ... add to you a thousand times as many more as you are** — *What is the purpose of repeating further: And He will bless you, as He has spoken concerning you? — The explanation is: They said to him, “Moshe, are you limiting our blessings*

(to a thousand times)? The Holy One, blessed be He, has already made a promise to Avraham (Genesis 13:16), ‘If one can count [the dust of the earth, then will your seed also be counted]!’ Moshe replied to them: “This (only a thousand times) is my blessing; but He will

יא) יסף עליכם ככם אלה פעמים. מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם? אלא אמרו לו: משה, אתה נותן קצבה לברכתנו? כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (בר"יג): "אשר אם יוכל איש למנות" וגו'. אמר להם: זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם